
אברהם רובינשטיין (1912–1984)

Author(s): נ' קצבורג

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. 47 (תשמ"ד), pp. 421–422

Published by: [Historical Society of Israel](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70041908>

Accessed: 05/12/2011 12:44

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

בין חוקרי תולדות ישראל בדורות האחרונים נתייחד מקומו של אברהם רובינשטיין ז"ל כחוקר מובהק של תולדות החסידות בדורותיה הראשונים וכמהדיר של כתבי יד מתקופת הפולמוס האנטי-חסידים בדורות האלה.

ראשית דרכו בחקר החסידות היא הדיסרטאציה שלו על ראשית החסידות בפולין, בהדרכת פרופ' בן-ציון דינור. מחיבור זה צמחה עבודתו של רובינשטיין והסתעפה לעניינים שונים מתקופת ראשית החסידות, שהצד השווה שבהם הוא בדיקת המקורות הראשונים. בדין סבר רובינשטיין שתנאי ראשון לחקירה במקצוע זה היא הבחינה המדוקדקת של המקורות שעליהם נשען חקר התחלותיה של התנועה החסידית. בין המקורות האלה תופס מקום בראש ספר שבחי הבעש"ט, שמחמת דרך התהוותו וגלגוליו ושינויי-נוסחאות שבו מעורר בעיות טקסטואליות מורכבות. על יסוד בדיקת הנוסחאות והשוואתן בא רובינשטיין למסקנה, שקיימת בחיבור נטייה לצנזורה פנימית ('סיפורי ההתגלות בס' שבחי הבעש"ט', עלי ספר, ו-1 [תשל"ט], עמ' 183), וכי השינויים בין הנוסחאות של שני הדפוסים הראשונים אינם מחמת שיבושים אלא הם מכונים ומגמתיים ('על שלושה סיפורים בס' שבחי הבעש"ט', סיני, צ [תשמ"ב], עמ' רעח). אולם למרות תכונות אלה, ועל אף אופיים ההגיוגרפי של הסיפורים בספר, הרי הם תורמים להבנת ההיסטוריה של ראשית החסידות (עלי ספר, שם, עמ' 184).

הפולמוס שעוררה הופעת החסידות הוליד ספרות עניפה של כתבים נגד התנועה החדשה, הן מצד המתנגדים והן מצד המשכילים. רובינשטיין עסק בכתבים משני הסוגים. בין אלה מהסוג הראשון ידוע הקונטרס האנונימי המכונה בשמות שונים: 'שבר פושעים', 'זאת תורת הקנאות' או 'זמרת עם-הארץ'. רובינשטיין מעריך קונטרס זה כאחד מחשובי החיבורים של המתנגדים, ואולי החשוב שבהם ('שבר פושעים' לר' דוד ממקאו – זאת תורת הקנאות לר' יחזקאל מראדזימין, קרית ספר, לה [תש"ך], עמ' 240). הוא הוכיח ששמו המקורי של הקונטרס הוא 'זאת תורת הקנאות', שלא כדעת דובנוב המכנה קונטרס זה – 'שבר פושעים'. רוב החוקרים, וביניהם דובנוב, ייחסו חיבור זה לר' דוד ממקאו, אך רובינשטיין הראה כי לא הוא אלא בנו, ר' יחזקאל מרדזימין, הוא המחבר (קרית ספר, שם, עמ' 247–249); אך אין הוא מחברו של הקונטרס כולו אלא רק של חלק ממנו, זה הקרוי 'שבר פושעים'.

אחד מהחיבורים האנטי-חסידים הידועים שיצאו מתחת ידי המשכילים הוא חיבורו הגרמני של יוסף פרל, שמהדורתו המדעית מהווה הישג חשוב ביותר בעבודתו של רובינשטיין (על מהות כת החסידים, ההדיר לפי כתב היד והוסיף מבוא וביאורים..., 'ירושלים תשל"ז'). הוא קבע שפרל הוא מחברו של ספר זה. חוקרים לפניו, ביניהם דובנוב, אכן שיערו כך, אך רובינשטיין הוכיח זאת בראיות חותכות. במבוא למהדורתו ניתח את נסיבות התהוותו של הספר ומגמתו, בדק את היחס בינו לבין יתר חיבוריו של פרל וקבע את מקומו של 'מהות כת החסידים' במסגרת הספרות האנטי-חסידית.

שונה במהותו מהחיבורים החסידיים והפולמוסיים הוא ספר אחר שרובינשטיין עסק בו: שלום על ישראל לאליעזר צבי הכהן צווייפל (א-ב), ההדיר, הוסיף מבוא והערות, 'ירושלים תשל"ג'. המהדורה המקורית, א-ד, תרכ"ח-תרל"ג). רובינשטיין ראה בצווייפל את הסופר הראשון שדבריו על הבעש"ט

נשענים על מקורות שבכתב, ובכך הוא מסמן את ראשיתו של חקר החסידות. 'צווייפל טבע את חותמו על הבנת החסידות והערכתה הן בספרות היפה והן במחקר, ורישומו ניכר בשני תחומים אלה עד עצם היום הזה' (מבוא, עמ' 33).

אחת השאלות העקרוניות בחקר ראשיתה של החסידות, היחס בינה לבין השבתאות, העסיקה גם את רובינשטיין. כמה וכמה חוקרים, ובראשם גרשום שלום וישעיהו תשבי יבלח"א, סברו כי קיימת זיקה בין השבתאות לבין החסידות בימי ראשית צמיחתה. אחרי בדיקה של עדויות, ישירות ונסיבתיות, בא רובינשטיין למסקנה הזוהירה והמסויגת ('בין שבתאות לחסידות', בר אילן, ד-ה [תשכ"ה]), שאכן היה קשר בין החסידות בראשיתה לבין השבתאות בתקופת שקיעתה, וכי 'רעיונות שבתאיים מסוימים מצאו תהודה בתורת החסידות'. אולם הוא שולל את האפשרות שהחסידות קמה במסגרת ההיסטורית או הרעיונית של השבתאות, כי לא היו במחנה החסידי אישים שבתאיים, לא נמצאו כתבים שבתאיים בספרות החסידית ולא היו אנשי-ביניים שקישרו בין שתי התנועות (שם, עמ' 338).

בשנותיו האחרונות הרחיב רובינשטיין את תחום מחקרו ליהדות פולין במאה העשרים וחקר את ראשיתה של הציונות הדתית בפולין (תנועה בעידן של תמורה, פרק בראשית המזרחי בפולין, אוניברסיטת בר-אילן תשמ"א: 'קווים לדמותו של הרב יצחק ניסנבוים', בתוך: בשבילי התחיה, אוניברסיטת בר-אילן תשמ"ג, בעריכתו), אבל את מחקר החסידות לא הניח מידו, ועבודתו האחרונה שעסק בה היתה הכנת מהדורה מדעית של ספר שבחי הבעש"ט. עבודה זו, שנסתיימה בחלקה הגדול, תמלא צורך מדעי המורגש זה מכבר.

אברהם רובינשטיין שקד על פיתרון בעיות סבוכות והצלילח לפענח הרבה סתומות הודות לסגולות שניתן בהם – יכולת הבחנה, כושר ניתוח ובקיאות רחבה בספרות החסידית. סגולות אלה מקנות למפעלו המדעי את ערכן הקיים ועומד.

נתנאל קצבורג